

MIĘDZY
HISTORIA,
BIOETYKĄ
I MEDYCYNĄ

KSIĘGA JUBILEUSZOWA

z okazji 70-lecia urodzin Profesora Michała Musielaka

MIĘDZY HISTORIA, BIOETYKĄ I MEDYCYNĄ

KSIĘGA JUBILEUSZOWA

z okazji 70-lecia urodzin Profesora Michała Musielaka

pod redakcją
Krzysztofa Prętkiego, Adama Czabańskiego,
Ewy Baum, Katarzyny B. Głodowskiej

Poznań 2019

Recenzent
prof. dr hab. Tadeusz Kotłowski

Korekta
Barbara Błażejczak

Skład, łamanie i projekt okładki
Bartłomiej Wąsiel

© Copyright by Uniwersytet Medyczny im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu,
Poznań 2019.

ISBN 978-83-7597-385-3

ul. Bukowska 70, 60-812 Poznań
www.wydawnictwo.ump.edu.pl

Ark. wyd. 44,1. Ark. druk. 47,0.
Format B5. Zam. 170/2019.
Przekazano do druku w sierpniu 2019.

SPIS TREŚCI

Słowo Prezydenta Miasta Poznania	11
Słowo Rektora	13
Słowo Dziekana	15
Wstęp	17
STANISŁAW ANTCZAK	
Spoleczno-kulturowe konteksty i konsekwencje zdrowotne obrzezania kobiet w Czarnej Afryce	19
JAROSŁAW BARAŃSKI	
O wadach lekarzy w polskiej literaturze lekarskiej XIX w.	43
EWA BAUM, AGNIESZKA ŻOK, JADWIGA WIERTLEWSKA-BIELARZ	
Prawda, piękno i dobro a doświadczenie II wojny światowej	59
EDWARD BIAŁEK	
„Nikt nam nie pomoże”. O egzystencjalnym wymiarze liryki Wiesława Prastowskiego	71
ALDONA CHACHLIKOWSKA	
Upowszechnianie biblioterapii w Wielkopolsce	79
ADAM CZABAŃSKI, JAN DOMARADZKI, NATALIA MARKWITZ-GRZYB	
Socjologia dla lekarzy. Opinie studentów Wydziału Lekarskiego Uniwersytetu Medycznego w Poznaniu na temat nauczania socjologii medycyny	87
JUSTYNA CZEKAJEWSKA	
Doświadczenie sytuacji granicznej: Jaspersa droga do odkrycia prawdy o sobie	105
JANUSZ FARYŚ, PRZEMYSŁAW SŁOWIŃSKI	
U zarania niepodległości. Polityczne i społeczne problemy Polski odrodzonej na przełomie 1918 i 1919 r.	115
TADEUSZ GADKOWSKI	
Interpretacja Europejskiej konwencji bioetycznej z punktu widzenia prawa traktatów	133
EDWARD JELIŃSKI	
Wątek rewolucji (rosyjskich) w życiu i poglądach historiozoficznych Stanisława Ignacego Witkiewicza	145

JAROMIR JESZKE Polska historiografia nauk medycznych — wizje i konteksty przemian	155
JERZY KONIECZNY, LEONARD DAJERLING Bezpieczeństwo zdrowotne 4.0. Postępy metodologii badań	175
PIOTR KORDEL, DARIA KROPIDŁOWSKA Dowody wdzięczności pacjentów w praktyce fizjoterapeutów	197
IRENEUSZ KOWALSKI, ADAM KOWALSKI Rozwody w II Rzeczypospolitej. Aspekty historyczno-prawne i wyznaniowe	205
JACEK KOTUŁA, ANDRZEJ KIERZEK Albin Bandurski (1905–1994) — chirurg, współorganizator opieki zdrowotnej w Zielonej Górze	217
WOJCIECH KRZYŻANIAK Geneza i początki zimnej wojny	229
HENRYK LISIAK Front wewnętrzny w Polsce w czasie inwazji bolszewickiej w roku 1920	243
ZENON MAĆKOWIAK, BARTOSZ MAĆKOWIAK Witold Chodźko (1875–1954) — lekarz higienista i minister zdrowia publicznego w II Rzeczypospolitej Polskiej	263
MAJA MATTHEWS-KOZANECKA Kontrowersje medycyny estetycznej twarzy	275
DOROTA MAZURCZAK Adam Wrzosek wobec studiów kobiet na medycynie i wykonywania przez kobiety zawodu lekarskiego	285
ZBYSZKO MELOSIK Pasja i tożsamość naukowca	299
WITOLD MOLIK Etos obywatelski dziedzictwem kulturowym Wielkopolski	309
MARCIN MOSKALEWICZ, LEWIS A. OPLER Eugeniczne fantazje Franza Josefa Kallmanna	323
PIOTR NAWROT Medycyna w Ameryce Hiszpańskiej od XVI do XVIII w. Wybrane zagadnienia	333
BOŻENA PŁONKA-SYROKA Fryderyk Bogumił Hechel — ojciec polskiej toksykologii. biografia nieoczywista	355
DANUTA PŁYGAWKO Trudy życia i działalność prof. Stefana Tytusa Dąbrowskiego w czasie wojennej tułaczki w Generalnym Gubernatorstwie (20 grudnia 1939–18 marca 1945)	371

KRZYSZTOF PRĘTKI Problematyka historii ochrony zdrowia i przeobrażeń polityki zdrowotnej w pracach pracowników Katedry Nauk Społecznych Akademii Medycznej i Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu w latach 1971–2018	391
STANISŁAW SIERPOWSKI Budowa organizacji zdrowia w Lidze Narodów	399
JAN SIKORA Rasizm w przestrzeni sportowej. Aspekty teoretyczne i praktyczne	417
TADEUSZ SROGOSZ Ideologiczne uwarunkowania funkcjonowania nurtu marksistowskiego w polskiej filozofii i historii medycyny	431
BOGUSŁAW STELCER Humanistyczna tradycja w medycynie. Kilka refleksji o towarzyszeniu choremu i metodzie Michaela Balinta	447
HALINA UCHTO Wspomnienia Polaka, uczestnika powstania listopadowego. Na podstawie Pamiętników z Sybiru, spisanych przez Wincentego Migurskiego	459
BEATA UCHTO-ŻYWICA Lekarz dla lekarzy — o społecznej, medycznej i naukowej działalności Kazimierza Brossa (1894–1939?)	473
BOŻENA URBANEK Rodowody studentów medycyny wileńskiego Uniwersytetu Stefana Batorego w czasach II Rzeczypospolitej	483
MONIKA URBANIAK Standardy etyki a wykonywanie zawodu lekarza we Włoszech	497
KRZYSZTOF WIKTOROWICZ, KRZYSZTOF KASZKOWIAK, MIROŚŁAWA KASZKOWIAK Szczepienia profilaktyczne — troska o dobro wspólne czy objaw totalitaryzmu państwowego?	507
JAN ZAMOJSKI Varia	543
EWA SKIBIŃSKA Kalendarium działalności naukowej i organizacyjnej prof. dr. hab. Michała Musielaka	553
EWA SKIBIŃSKA Wykaz prac doktorskich wypromowanych przez prof. dr. hab. Michała Musielaka	561

SŁOWO PREZYDENTA MIASTA POZNANIA

Szanowni Państwo, Drodzy Czytelnicy

Większość z nas zastanawia się, jak mądrze żyć — jak postępować, by mieć poczucie spełnienia. Szybkie tempo życia, stres, natłok obowiązków powodują, że często umyka nam to, co najważniejsze. Znalezienie równowagi w życiu nie jest łatwe. Prowadzi do niej, często wyboista, droga indywidualnych doświadczeń. Nie ma na to gotowej recepty.

Zebrane w tej publikacji prace i dorobek naukowy wielu autorów z pewnością pomogą wybrać właściwą ścieżkę prowadzącą do tego celu. Zawierają bowiem uniwersalne przesłanie w zakresie wzorów postaw zarówno w życiu osobistym, jak i w życiu społecznym. Ich fundamentem jest empatia wobec ludzi oraz akceptacja współistnienia wielu zróżnicowanych poglądów. Przeciwnieństwem z kolei — narzucanie jednej ideologii oraz brak przestrzeni i zrozumienia dla odmienności.

Szukając równowagi, korzystajmy zatem z bogactwa naukowego zamieszczonego na stronach tej książki. To tropy, którymi warto podążać.

Jacek Jaśkowiak
Prezydent Miasta Poznania

SŁOWO REKTORA

W tradycyjnym rozumieniu jubileusz 70-lecia wiąże się nie tylko ze zwieńczeniem kariery, ale i pożegnaniem z pracą zawodową. W tym przypadku tak jednak nie jest. Podziwiając osiągnięcia prof. Michała Musielaka, zachowuję przyzwilej dalszej współpracy z Panem Profesorem.

Przywołując rozliczne zajęcia mojego przyjaciela profesora Michała, zacznę od faktu kardynalnego. Profesor Musielak jest pierwszym w historii naszej *Almae Matris* prorektorem związanym z naukami humanistycznymi i filozofią i tymi dziedzinami się zajmującym. I można by zadać pytanie, czy filozofia ma coś wspólnego z medycyną. Jeśli ktoś chciałby dać odpowiedź negującą ten związek, pomyliłby się ogromnie. Medycyna w istocie swojej zagłębia się w człowieka. Nie tylko w jego ciało, dany narząd, odczuwane cierpienie. Medycyna zanurza się w to, co nieuchwytnie — strach, lęk, nadzieję, a może i duszę? Można by rzec, podążając za myślą kartezjańską: *homo est anima utens corpore*, że praca medyków to znacznie więcej niż tylko symptomy chorób, zlecone badania i postawione diagnozy.

W historii (a jej zgłębianie to też jedna z pasji prof. Michała Musielaka) mamy przykłady wybitnych filozofów będących lekarzami. Dotyczy to choćby angielskiego lekarza Johna Locke’a, ojca liberalizmu i autora powiedzenia, że logika jest anatomią myślenia. Łączność medycyny i filozofii jest niepodważalna.

I ten związek dostrzegał genialnie prof. Michał Musielak. Pełniąc funkcję kierownika Katedry Nauk Społecznych i Humanistycznych, nieustannie daje nam do zrozumienia, jak ważne są nauki społeczne i humanistyczne w wyznaczeniu codziennych granic medycyny. Niezliczone wykłady dla studentów, badania naukowe, publikacje książek i artykułów oraz codzienna serdeczność wyznaczały rytm 46 lat pracy Pana Profesora na naszej Uczelni. W literaturze przedmiotu znane jest określenie: poznańska myśl filozoficzno-lekarska. Jeden z jej uznanych przedstawicieli to Kazimierz Filip Wize. Bliskie mu było interdyscyplinarne podejście do medycyny, uznające uwarunkowania społeczne, psychiczne, ale i filozoficzno-etyczne profesji lekarza. I myślę, że takie podejście cechuje także myśl prof. Michała Musielaka.

Wszakże dorobek naukowy i podzielane wartości Pana Profesora upoważniają mnie, by z całą mocą stwierdzić, że nie tylko dzisiejszy nurt poznańskiej myśli filozoficzno-medycznej, ale i ten ogólnopolski kształtowany jest przez naszego zanego Jubilata.

Ale czym byłoby życie bez pasji i zainteresowań. Do najwcześniejszych, wspólnie przez nas dzielonych, należał sport — co tydzień graliśmy w koszykówkę w reprezentacji pracowników Uczelni. Te późniejsze to w przypadku prof. Musielaka podróże i zwiedzanie świata. Przy czym nie w formie wyjazdów *all inclusive*, ale prawdziwych wypraw, podczas których doświadcza się miejsc, a przede wszystkim ludzi. Myślę, że w takich spotkaniach filozoficzna natura Michała odnajdywała się najlepiej. Bo przecież przez 70 lat życia można zobaczyć wiele, ale prawdziwie podróżując, można zobaczyć jeszcze więcej.

Profesor Michał Musielak objął funkcję prorektora ds. promocji i współpracy z regionem w szczególnym czasie obchodów jubileuszu 100-lecia akademickiego Poznania. Pod Jego kierunkiem powstało dzieło wyjątkowe, opisujące historię oraz luminarzy nauki naszej Uczelni. Przygotował także — jako badacz życia dr Karola Marcinkowskiego — wywiad z pierwszym rektorem Uniwersytetu Poznańskiego, wcielając się w jego postać. To pokazuje, jak barwną postacią jest Pan Profesor.

Szanowny Panie Profesorze, Drogi Przyjacielu!

Czegóż powinienem Ci — z racji szacownego jubileuszu — życzyć, w imieniu zarówno całej wspólnoty akademickiej, jak i swym własnym? Pewnie wielu będzie składać życzenia zdrowia. Fakt, jest potrzebne. Niejednokrotnie padną słowa, by kolejne Twoje dni u boku Reni były szczęśliwe, a życie nie przynosiło trosk i zmartwień (to też ważne). Ja jednak chciałbym Ci życzyć, byś zawsze miał ochotę do poznawania nieznanego. Zarówno w podróżach, jak i w niezmierzonej przestrzeni nauki. I byś nadal był przyjacielem, jakiego tylko można sobie wymarzyć.

Prof. dr hab. med. Andrzej Tykarski
Rektor Uniwersytetu Medycznego
im. Karola Marcinkowskiego
w Poznaniu

SŁOWO DZIEKANA

„Takie będą Rzeczypospolite,
jakie ich młodzieży chowanie...”

Lata studiów uniwersyteckich stanowią bodaj ostatnią sposobność, aby oprócz wyposażenia młodego człowieka w zestaw niezbędnych umiejętności zawodowych, dopomóc mu w rozwinięciu silnych przekonań etycznych, jakie powinny cechować osoby wykonujące zawód medyczny. Zawód, którego rdzeniem zawsze pozostanie niezwykła interakcja pomiędzy chorym a leczącym, wymagająca od medyka zdolności, aby sytuacji oczywistej nierównowagi pozycji obu stron — nie tylko nie wykorzystywać, ale świadomie zamienić w stan partnerstwa z chorym dla aktywnego asystowania mu w autonomicznych decyzjach procesu terapeutycznego.

Studenci przychodzą na uczelnie najczęściej z ukształtowanym światopoglądem, tym niemniej oczekują od *Alma Mater* nie samej wiedzy, ale też pomocy w wyrobieniu poglądu na istotne zagadnienia swego przyszłego funkcjonowania zawodowego i społecznego. Nierzadko napotykać postawę wycofania nauczyciela akademickiego na bezpieczne pozycje ścisłego profesjonalizmu. Na przestrzeni trzech dekad w naszym kraju zmieniły się i nadal dynamicznie zmieniają społeczne, techniczne i cywilizacyjne uwarunkowania naszej egzystencji, co rodzi wrażenie chaosu, a przecież nie powinno nikomu nasuwać zwątpienia w ponadczasowe i ogólnoludzkie wartości etyczne.

Rozważania społeczne, filozoficzne i etyczne, jakie znajdujemy w niniejszym opracowaniu, stanowią przyczynek do wypełnienia wielkiej przestrzeni wartości, jakie chcemy i winniśmy przekazywać młodemu pokoleniu. Uświadamiają skalę wyzwań dotarcia do młodzieży kształtowanej już nie w kulturze wykładu akademickiego, ale w rzeczywistości mediów społecznościowych, krótkich form tekstowych i dominacji obrazów. Obyśmy, jako pracownicy uniwersytetów, umieli stanąć na wysokości zadania, aby — dzięki zarówno głębokiej wiedzy, jak i umiejętnej formie jej przekazu, a przede wszystkim własnej postawie — potrafili uczyć i wychowywać.

Wydział Nauk o Zdrowiu Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu od ponad 40 lat stanowi wsparcie całej Uczelni w zakresie kształtowania umiejętności i kompetencji społecznych zawodów medycznych, w czym wielka jest rola i zasługa Katedry Nauk Społecznych i Humanistycznych prowadzonej tak pomyślnie przez dostojnego Jubilata.

Plurimos annos!

Prof. dr hab. med. Małgorzata Kotwicka
Dziekan Wydziału Nauk o Zdrowiu

WSTĘP

Niniejsza książka powstała z potrzeby serca. Wszak fakt ukończenia przez Profesora Michała Musielaka 70 lat domagał się godnego uczczenia.

Profesor Michał Musielak reprezentuje wszystko, co najlepsze w polskiej humanistyce: szeroką wiedzę historyczną, społeczną, filozoficzną, którą dzielił się — i nadal to czyni — jako autor licznych książek i artykułów naukowych. Uderza też czytelnika prac Pana Profesora rzetelność jego dociekań osadzonych zawsze na solidnych podstawach teoretycznych. Rozległość naukowych zainteresowań Profesora Michała Musielaka pozwala postrzegać go jako wybitnego humanistę.

Warto zauważyć, że biografia naukowa Pana Profesora jest absolutnie niezwykła. Oto humanista obejmuje na ówczesnej Akademii Medycznej im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu Katedrę Nauk Społecznych i owocnie nią kieruje przez ponad dwie dekady. Oprócz aktywności naukowej angażuje się w prace organizacyjne na rzecz tej Uczelni, sprawując szereg zaszczytnych funkcji.

Działalność Profesora Michała Musielaka urasta do rangi symbolu. W roku obchodów 100-lecia Uniwersytetu Adama Mickiewicza w Poznaniu pragniemy uhonorować człowieka wywodzącego się z tejże Uczelni i twórczo zaangażowanego w rozwój Uniwersytetu Medycznego im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu. Profesor Musielak niejako spaja więc dwa znamienite środowiska poznańskich naukowców.

Profesor Michał Musielak przez dziesięciolecia swojej działalności na poznańskiej Uczelni medycznej zawsze podkreśla rolę nauk społecznych i humanistycznych w kształceniu lekarzy oraz przedstawicieli innych zawodów medycznych. Między innymi dzięki jego wysiłkom przebija się do świadomości kolejnych pokoleń lekarzy, farmaceutów, pielęgniarek, położnych, fizjoterapeutów, elektroradiologów, ratowników medycznych, absolwentów zdrowia publicznego oraz terapii zajęciowej, że wiedza z zakresu nauk społecznych i humanistycznych rozwija niezwykle potrzebne kompetencje miękkie, które są tak niezbędne we współczesnej medycynie.

Pan Profesor Michał Musielak niezwykle dba o swój zespół badawczy w Katedrze Nauk Społecznych i Humanistycznych. Ojcowska troska Profesora o miejsce

socjologów, politologów, historyków medycyny, etyków i filozofów medycyny na Uniwersytecie Medycznym im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu świadczy o jego dalekosiężnej wizji holistycznego kształcenia adeptów medycyny i nauk medycznych. Pan Profesor nie tylko dopinguje nas do wyężonej pracy naukowej, ale potrafi teŝ w trudnych sytuacjach doradzać nam oraz dodawać odwagi. Rozmawia z nami o problemach naszych dzieci, zna ich imiona i wiek. Cieszy się, gdy ktoś z nas przychodzi do Niego, po prostu porozmawiać czy opowiedzieć o troskach, planach na przyszłość, ale również sukcesach w życiu zawodowym i osobistym.

W hołdzie wielkiemu uczonemu i wielkiemu człowiekowi kilkadziesiąt jego współpracowników z kraju oraz ze świata napisało artykuły naukowe. Żywimy nadzieję, że niniejsza publikacja przyczyni się do lepszego poznania dorobku naukowego, dydaktycznego i organizacyjnego Pana Profesora Michała Musielaka.

Krzysztof Prętki, Adam Czabański, Ewa Baum, Katarzyna Głodowska